

MÜSLÜMANLARIN KUDÜS'Ü FETHİ

Muammer Gül*

Yerküremiz üzerinde siyasî, dinî, kültürel ve ekonomik olarak hemen her devirde dünyanın ağırlık merkezi olmuş coğrafyalar vardır. Ancak hiçbir coğrafya dünyanın maddî ve manevî açıdan merkezî olan Kudüs kadar ehemmiyet arz etmemiştir. Onun bu hususiyeti tarih boyunca büyük istilaları üzerine çekmiş ve bu kutsal şehrin insanlarını bütün Filistin ile birlikte büyük felaketlere boğmuştur. Bu çerçevede, kutsal kitaplara, efsanelere ve tarihe mal olan ilkçağlardan günümüze kadar gelen süreçteki bütün bu istila hareketleri göz önüne alındığında, Müslümanların Kudüs'ü fethi daha önceki ve daha sonraki istilaların tamamından farklı bir mahiyet arz ettiği gibi bilhassa dinî ve insanî değerler açısından da büyük bir mana ifade etmektedir.

Peygamberler şehri olan Kudüs, Yahudiler ve Hristiyanlar için olduğu kadar Müslümanlar için de kutsal bir şehir idi. İsrailoğullarının tarihi ile adeta özdeşleşen Kudüs, Hristiyanlar için Hz. İsa'nın kısa ve çarmıha gerilmesi ile sonuçlanan hayatının hatıralarını barındırırken Müslümanların ilk kiblesi ve Hz. Muhammed'in Miracının gerçekleştiği yer olmuştur.¹ Ayrıca Kur'ân'da Mescid-i Aksa'nın bulunduğu mahal ve çevresi mukaddes topraklar olarak zikredildiği² gibi Kudüs'e dair hadislerin varlığı da bu şehri Müslümanların

* Yrd.Doç.Dr., Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
muammerguson@harran.edu.tr

1 Kur'an, İsrâ 1.

2 Kur'an, Maide 21; Bakara 58; A'raf 161; Tin, 1.

nazarında Mekke ve Medine'den sonra üçüncü önemli şehir yapacaktır. Müslümanlar açısından bütün bunlar aynı zamanda Kudüs'ün fethinin dinî şartlarını oluşturuyordu. Herhalde hiçbir şehrin fethine doğrudan iştirak etmeyen Hz. Ömer'in Kudüs'ün fethine ve teslim alınmasına bizzat iştirak etmesini bu şehrin semavî dinler açısından taşıdığı role ve bu süreci tamamlayan İslam dininin yaptığı vurguya dayandırmak gerekir. Bütün bunların yanında, Kudüs ve dolayısı ile Filistin, Arap yarımadasının dünyaya açılan kapılarının önünde bulunuyordu. Yani Kudüs, Arap yarımadasından fişkırın İslâm fütuhatının tabii mecrasının üzerinde bulunuyordu ve ilkçağlardan beri Arabistan'dan gelen göç dalgaları ile adeta Arap etki alanı içerisinde idi.³ Yine de Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethinin en tafsilatlı yorumu çok daha sonraları **Fezail-el Kuds** adlı eserlerde⁴ çok eskilere giden bir temel üzerine oturtulacaktır.

H. Muhammed döneminde Arap yarımadasını aşan Müslüman orduları Hz. Ebubekir devrinin hemen başında Suriye'nin güney sınırları ile Filistin'in doğu ve güney sınırlarında görünmeye başladılar. Hicretin 13. (634) yılında Filistin'in güneyinde Bizans ve yerli Hıristiyan kuvvetleri ile *Ecnadeyn* denilen yerde yapılan savaşta Müslümanlar galip gelmişlerdir.⁵ Bu zafer Filistin'in güneyini Müslümanların fethine yol açmıştır. Henüz Kudüs üzerine bir muhasara yoktu, ancak Kudüs patriği Sophronios'un aynı yıl Noel gecesindeki vaazında Müslümanların fütuhatına dikkat çekmesi çanların kimin için çaldığını haber veriyordu. Ecnadeyn'de bozguna uğrayan Bizans komutanı Artaban, Kudüs'e çekilmek zorunda kaldı. Zira o, hem Remle'de, hem de Kudüs'te büyük bir kuvvet tutuyordu.⁶ H. 15 (636) yılında İslam orduları Filistin'in kuzeyinde *Yermük* denilen yerde Bizans ordusunu ikinci kez yendiler.⁷ Böylece Kudüs kuzeyden de tam bir kuşatma altına alındı. Artık bundan sonra Bizans ve onlara

3 Büyük fetihlerin arkasındaki nüfus unsuru gibi farklı bir değerlendirme için bkz. Bernard Lewis, *Tarihte Araplar*, (lev. Hakkı D. Yıldız), Anka Yayınları, İstanbul 2000, s. 78-79.

4 Kudüs şehrinin faziletlerini konu eden eserlere bir misal olması açısından bkz. Hıfzı, *Tarih u Fezail-i Kuds-i Şerif*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nr: 86419, *Matbaay-ı Amire* 1265.

5 el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Buldân*, (lev. Mustafa Fayda), Ankara 1987, KTBY., s. 163-4.

6 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, (Çev: Heyet), Bahar Yayınları, İstanbul 1985, II, 485.

7 Belâzürî, s. 195.

bağlı şehirler Müslümanlara karşı bir meydan muharebesini göze alamaz oldular. Bunun sonucu olarak Filistin'deki şehirler bir bir Müslümanlara teslim oldular.

Amr b. As, Kudüs'ün fethinden nce Filistin'de Gazze, Sebastiya, Nablus, Lüdd, Yübna, Amvas, Beyt Cibrin, Yafa, Rafah, Kinnesrin gibi şehirleri fethetmişti.⁸ Kudüslüler de diğer Suriye şehirlerine tanınan ahidnâmenin kendilerine bizzat Hz. Ömer tarafından verilmesi karşılığında teslim oldular. Ancak Kudüs'ün hangi tarihte ve hangi komutan tarafından fethedildiğini net olarak ortaya koymak mümkün olmamaktadır. Bazı kaynaklarda H. 15. yılında⁹, bazılarında H. 16. yılında¹⁰, bazılarında ise H. 17. yılında¹¹ fethedilmiş olduğu kaydedilmektedir. Bu rivayetlerin mukayesesi Kudüs'ün muhtemelen H. 16. yılın sonları ile H. 17. yılın başlarında alınmış olabileceğini göstermektedir.¹² Şehrin fethedilmesinde bütün kaynaklarda sabit olan husus, Hz. Ömer'in Medine'den Cabiye'ye gelmesi ve Hıristiyanlar ile bir ahidnâme imzalamasıdır. Ayrıca bu fetih hareketinde Ebu Ubeyde'nin ön planda olduğu da görülmektedir. Hz. Ömer'in Cabiye'den Kudüs'e yürümesi üzerine Artaban ve Bizanslılar Mısır'a gitmek zorunda kaldılar.¹³

Hz. Ömer, Hıristiyanlar ile ahidnameyi imzaladıktan sonra H. 638 yılında Kudüs'e girdi. Hz. Ömer'in Kudüs'e girişi bütün İslâm kaynaklarında zikredilir. Burada anlatılanlara göre halife, patrik Sophronios'un refakatinde şehri dolaşmıştır. Patrik, Hz. Ömer'in namaz kılmak için yer göstermesini istemesi üzerine, halifeyi **Kutsal Mezar Kilisesi'**ne¹⁴ götürmüş ancak Hz. Ömer Müslümanların burayı

8 Belâzurî, s. 197; J. Sourdel, "Filastin", El, C. II., E.J.Brill 1987, s. 910-911.

9 İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, (Çev: M. Keskin), Çağrı Yay., İstanbul 1984, VII, 96-99.

10 Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, (Çev. Z. Kadiri Ugan- Ahmet Temir), Maarif Matbaası, Ankara 1954, C. I/I, 2408; İbn Kesir, VII, 99; İbnü'l Esir, II, 485.

11 el-Yakûbî, Kitâb el-Buldân, (Haz. M.J. de Goeje), E.J. Brill 1967, s. 329; Halil ez-Zahiri, Kitâb u Keşfu'l-Memâlik ve Beyâni'l Tarik ve'l Mesâlik, Medinetü Baris el-Mahruse. 1894, s. 14; Belâzurî, s. 198; İbn Kesir, VII, 99.

12 Philip K. Hitti, Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi, (Çev.: Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980, I, 231; Solomon D. Goitein, "Al-Kuds", El, E.J. Brill 1978, V, 323; F. Buhl, "Kudüs", İA, MEB, İstanbul 1988, VI, 655.

13 İbn Kesir, VII, 96; İbnü'l Esir, II, 460.

14 Bu kilise MS 325-326 yılında toplanan İznik Konsülü sonrasında 335 yılında inşa edilmiştir. Kilise tarih boyunca birçok isimler almıştır. Doğu Hıristiyanları The

daha sonra Hıristiyanların ellerinden alabilecekleri endişesi ile namazını avluda kılmıştır. Gerçekten de daha sonra burası Müslümanların ibadeti için Ömer Camii adıyla bir câmiye çevrilmiştir.¹⁵ Hz. Ömer'in Kudüs'e girişi, Harem-i Şerif'in yerini tespiti ve orayı temizlemesi konusunda da muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Kudüs'ün fethi ile ilgili farklı rivayetler şehrin teslimi noktasında da karşımıza çıkmaktadır. Belâzurî, ahidnâme için kısa ve genel bir hüküm şeklinde şu bilgiyi vermektedir:

*"İlya (Kudüs) halkı, diğer Şam şehirleri ile yapılan andlaşmalar gibi cizye ile harac ödemek ve diğer şehirlerin halkına verilenlerin aynısı karşılığında ondan eman vermesini ve sulh yapılmasını; ayrıca andlaşmanın bizzat Ömer b. Hattab tarafından imzalanmasını istediler."*¹⁶

Cizye karşılığı can, mal, kilise ve ibadet emniyeti şeklindeki bu kısa ve genel hüküm diğer Müslüman ve Hıristiyan kaynaklarca da zikredilmektedir.¹⁷ Göze çarpan tek farklılık, Abu'l Farac'ın, "*hiçbir Yahudinin Kudüs'de ikâmet hakkı olmayacağı...*" şeklindeki ifadesidir.¹⁸ İslam kaynaklarında ve Hıristiyan kaynaklarında kısa ve genel hükümleri ile verilen bu andlaşma hakkındaki tek uzun antlaşma metni ise, Taberî'de Seyf b. Ömer'in nakline dayanılarak verilmektedir. Bu metne göre ahidnâme şöyleydi:

Church of Anastasis olarak isimlendirirken Batı Hıristiyan kaynaklarında The Church of Holy Sepulchre veya The Church of Resurrection olarak adlandırılmıştır ki hepsinin ortak manası Yeniden Dirilme Kilisesi olarak tercüme edilebilir. İslam kaynaklarında da aynı manaya gelmek üzere Kiyame Kilisesi olarak adlandırılmasına rağmen bazen Hıristiyanları küçültme amacıyla Kanisat Kumama (Çöplük Kilisesi) olarak adlandırılmıştır. Müslümanların bu ismi vermelerinin sebebi kilisenin kurulduğu yerin Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ve suçluların infazının yapıldığı yer olması ile alakalıdır. Kilisenin inşasına kadar burası aynı zamanda şehrin çöplüğü olarak da kullanılmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bakz. Guy L. Strange, *Palestina Under The Moslems*, Beirut 1965, s. 202 vd.

¹⁵ Strange, s. 140; Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya*, (Haz: Mahir İz), KTBY. Ankara 1985, C.II, 184; İbn Kesîr, VII, 96-97; Taberî, s. 2408; Goitein, V, 324; Buhl, VI, 956.

¹⁶ Belâzurî, s. 197-198.

¹⁷ İbnü'l Esir, II, 460; M. Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1989, s. 145; Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, TTK, Ankara 1987, II, 178.

¹⁸ Abu'l-Farac, II, 178.

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Allah'ın kulu, mü'minlerin emiri Ömer tarafından İliya halkına verilen emândır: Halife bu emâni, onların canları, malları, kiliseleri, haçları, hastaları, sağlımları ve diğer dindaşları için vermiştir. Buna göre:

1- Kiliselerde oturulmayacaktır; bu kiliseler ve müstemilatı ile onların haçları ve malları yıkılmayacak ve azaltılmayacaktır.

2- Dinlerinden dolayı rahatsız edilmeyecekler ve onlardan birisi zarar görmeyecektir.

3- İliya'da, onlarla birlikte, herhangi bir Yahudi oturmayacaktır.

4- İliya halkı, diğer şehirlerin halkı gibi cizye verecektir.

5- Onlar İliya'dan Rumlar ile hürsuzları çıkaracaklardır.

6- Bunlardan İliya'yı terkeden birisi, kendisi ve malından ta gideceği yere kadar emin olacak; İliya'da kalacaklar ise diğer halk gibi cizye ödeyecektir.

7- Bizanslarla birlikte İliya'yı terk etmek isteyen halkın da, canları, malları, kilise ve haçları korunacaktır; onlar istedikleri yere ulaşmıncaya kadar, bu koruma devam edecektir.

8- Yeryüzü halkından herhangi birisi İliya'da oturmak isterse, buranın hal'ı gibi cizye ödeyecektir; isteyen Rumlarla gider, isterse: ailesinin yanına döner.

9- Bunlardan ancak hasat zamanı vergi alınır.

10- Bu metinde olanlara Allah'ın ahdi, Resülü'nün, halifelerin ve müminlerin zimmeti vardır; ta ki üzerlerine düşen cizyeleri ödesinler”.¹⁹

Kudüs hakkındaki tek tafsilatlı bu andlaşma metninden de anlaşılacağı gibi Hıristiyanların can, mal ve namus güvenliği, din ve vicdan hürriyetleri onuncu maddede zikredildiği gibi garanti altına alınmıştır. Bunun yanında Seyf b. Ömer'in şahsiyeti ve diğer kaynaklara göre mübalağalı sözleri²⁰ onun rivayetlerine şüphe ile bakmayı da gerektirmektedir. Tafsilatlı olması dışında diğerlerinden en önemli farkı ise Seyf'in metninin üçüncü maddesidir. Burada, şehirde

19 Taberi, I, 2405-2406; Fayda, s. 145-6; M. Hamidullah, İslâm'da Devlet İdaresi, (Çev: C.Kuşçu), A. Sait Matbaası, İstanbul 1963, s. 180.

20 Fikret Işıltan, “Seyf b. Ömer”, İA, X, 532; Fayda, s. 137,147; Goitein, VI, 324.

Yahudilerin oturamayacakları şeklinde bir hüküm vardır. Belâzurî ve diğer İslâm kaynakları böyle farklılığı olan ve mevcut olması halinde zikri rüatlaka gerekli bir maddeden bahsetmiyorlar. İmam Ebu Yusuf da böyle bir şeyi zikretmemektedir.²¹ Ayrıca İskenderiye şehri için verilen emannâme'de "*Yahudilerin şehirde kalmalarına müsamaha edilecektir*"²² şeklindeki ibare de bu konudaki genel düşünceyi doğrulamaktadır. Yukarıdaki maddenin Hıristiyan kaynaklarında zikrediliyor olması, Hıristiyan-Yahudi düşmanlığının bir tezahürü olmalıdır.²³ Cizye ödeyemeyen fakir ve dilencilik yapan bir Yahudiye Beytü'l-mal'dan yardım yapılmasını isteyen bir halifenin²⁴ Kudüs için yaptığı andlaşma metnine onları şehirden çıkaracak bir hüküm koymasının pek mantıklı olmasa gerektir. Suriye ve Mısır'ı fetheden Müslümanlar bu bölgedeki insanların dinine ve iç işlerine karışmıyorlardı. Zaten bu bölgelerin fethi sırasında Hıristiyan ve Yahudi halk, Ortodoks Bizans'a karşı Müslüman hakimiyetini arzu ediyorlardı.²⁵ Mısır'da Kıptilerin, Filistin'de Samaritanların ve Suriye'de Ortodoks olmayan Hıristiyan halkın bu bakışı fatihlerle yapılan ahidnamelere yansımış ve İslam idaresi bu yerli unsurları **zimmî** statüsü çerçevesinde aynı şartlarda himaye etmiştir.²⁶ İslam hakimiyetinin bu genel tablosu bize Seyf b. Ömer'in rivayetinin sonradan bir takım eklemeleri ihtiva ettiğini ve aynı zamanda o dönemin siyâsî ve dinî havasını yansıttığını göstermektedir. Hatta öyle ki daha sonraki kaynaklarda Hz. Ömer'e nisbet edilen *eş-Şurûtu'l-Ömeriyye* veya *Ahidnâme-i Ömer*²⁷ adlı

21 Ebu Yusuf, Kitâbu'l-Harâc, (Mütercim:M. Ataullah Efendi, Sadeleştiren: İsmail Karakaya), Akçay Yayınları, Ankara 1982, s. 140.

22 Belâzurî, s. 197-8.

23 Goitein, VI, 324.

24 Taberi, I, 2581; Hasan İbrahim Hasan, Tarihu'l-İslâm, I, Kahire 1953, s. 255-8.

25 Lewis, s. 82-83.

26 İslam idaresinin kurulması ve sonrasındaki süreci ifade etmesi açısından Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarına yansıyan şu ifadeler dikkate değerdir. "*Korkma, Ben Yohay; Yarattıcı, ona şükürler olsun, sırf seni bu kötülüklerden (yani Bizans'tan) kurtarmak için İsmail Krallığı'nı gönderdi. Allah, ona şükürler olsun, onların yeniden yerleşebilecekleri bir toprak fethetmek için kendi idaresine bir peygamber gönderecek*" Bu sözler daha sonraki devirde yaşamış Suriye'li bir Hıristiyan tarihçinin sözleri ile mukayese edilebilir: "*Bunun için Allah bizi Romaluların elinden Araplar vasıtası ile kurtardı. Romaluların intikam ve zulmünden kurtulmakla oldukça rahata kavuştuk.*" Lewis, s. 82-83.

27 Corci Zeydan, İslam Medeniyeti Tarihi, C. IV, (Çev: Zeki Megamiz-Naşir:Mümin Çevik), İstanbul 1971, Doğan Güneş Yayınları, s. 184-194.

bölmelerin ve belgelerin ortaya çıktığına şahit olmaktayız. Bu belge veya ahid-nâmeler de sonradan düzenlenmiş olup Hz. Ömer devri uygulamalarını aşan ve gayr-i müslimler aleyhine gelişmeleri göstermektedir²⁸. Bu ahidnâmelerin Hz. Ömer ile İslâmiyet'in ilk devirlerindeki uygulamalarına aykırılığına binaen bunların sonradan tertip ve ilan edildiği rahatlıkla söylenebilir.²⁹

Sonuç olarak Kudüs tarih boyunca büyük istila ve katliamlara sahne olmuş ve bazen şehrin tamamının yakılıp yıkılması ve insanların tamamının sürgününe sahne olmuştur.³⁰ Bazen de şehir tahrip edildikten sonra ibret olması için Mabed'in sadece bir duvarı bırakılmış³¹ ya da Haçlıların yaptığı gibi şehirdeki bütün insanlar katledilmiştir.³² Kudüs bütün bunları tarih boyunca fazlası ile yaşamıştır. Üç semavî dini, ortak paydasında tutan Kudüs, İslam hakimiyeti dışındaki dönemlerde bu konumunu koruyamamıştır. Gerçekten İslam fethi, diğerlerine göre başka bir mahiyet arz ediyordu. Kudüs ise buna ilk kez tanıklık ediyordu. Hz. Ömer'in, Kudüs'ün ileri gelenleri ve ruhanî lideri ile birlikte şehri gezmesi, namaz için papazın teklifini yukarıda zikrettiğimiz sebepten dolayı kabul etmeyerek kilisenin dışındaki bir avluda kılması ve zımnilere karşı genel tutumu İslam hakimiyetinin nasıl bir veche alacağını daha başlangıçta göstermekteydi. Şehirdeki bütün insanlara din, mezhep, çalışma ve seyahat hürriyeti tanınıyor ve bugünkü manası ile **insan temel hak ve hürriyetlerinin** genel çerçevesi çizilmiş oluyordu. Hz. Ömer'in Kudüs'ün fethinde ortaya koyduğu bu anlayış 1187 yılında Selahaddin

28 Bu belgeler ile eski kaynakların şehirlerin teslim şartları arasındaki tezat için bkz. Fayda, s. 169-181

29 Zeydan, s. 187.

30 Kitab-ı Mukaddes, II. Krallar, 24/25-8/17; Yeremya, 25; I. Makabeler, I/33-41; I. Krallar, 14/25 vd.; Taberi, C. I, 818; A. İnan, Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti, TTK, Ankara 1956, s. 155; Yusuf Z. Özer, Mısır Tarihi, TTK, Ankara 1987, s. 300-1; H. Demircioğlu, Roma Tarihi, TTK, Ankara 1953, C. I, 404-5; Ömer F. Harman, "Buhtunnasr", TDVIA, İstanbul 1992, VI, 380-1.

31 M. Avi – Yonah, "The Economics of Byzantine Palestine", Bizans Tetkikleri Kongresi Tertip Komitesi: İstanbul 1953, s. 15; D. S. Margoliouth, Caira Jerusalem Damascus, London 1969, s. 187; Sabahat Altan, Roma Tarihinin Ana Hatları, İstanbul Üniversitesi Edb. Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 147; R. Hartman, "Şam", İA, XI, 298-310.

32 Azimi, (1988) Azimi Tarihi Selçuklular ile ilgili Bölümler (Yay. Ali Sevim), TTK, Ankara 1988, s. 25; Ibn Qalânîsi, The Damascus Chronicle of Crusades (Haz. M.A.R. Gibb) London 1932, s. 47-8; Deniz Birsel, "Haçlıların Türkler ile İlk Karşılaşmaları", Tarih ve Toplum, İstanbul 1985, S.18, s. 390.

Eyyubi tarafından aynen tekrarlanacaktır. Oysa 1099 yılında Haçlılar Kudüs'ü istila ederken Müslüman ve Yahudilerin hemen hemen tamamını katletmişlerdi. İslam ve Hıristiyan kaynakları bu konuda adeta birleşirler.³³ Haçlıların ortaya koyduğu bu anlayışı XX. yüzyılın ikinci yarısından beri Kudüs ve Filistin halkı hala çekmeye devam etmektedir.

Tarih boyunca Kudüs'e hangi toplum hakim olursa olsun şehrin adı **barış** ve **kutsal** sıfatı ile birlikte ifade edilmiştir.³⁴ Oysa Kudüs ancak Hz. Ömer'in gerçek fetihi ile tarihinde pek de alışık olmadığı bir barış sürecine girecektir. Bu barışın ruhuna uygun idare anlayışı Eyyubiler, Memluklar ve özellikle Osmanlılar döneminde devam edecektir. Uluslararası siyasal ağırlık merkezi olma konumu ile Kudüs bugün de dünyanın gündemindedir. Her gün kan kaybeden bu bölgenin barışı için uluslararası platformlarda **Osmanlı modelinin** konuşulması oldukça dikkat çekicidir. Gerçekten kalıcı bir barış için bu gün bu şartlarda Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin birlikte yaşayacakları ve bu birlikteliği sağlayacak bir idare anlayışı dışında bir çözüm bulmak mümkün olmadığı gibi bunun dışında bir arayış şehrin siyasi, dinî, coğrafi ve demografik arka planına da uymayacaktır.

33 Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekaynamesi, TTK Basımevi, Ankara 1987, s. 188; İbnü'l Esir, X, s. .235-236; Abu'l-Farac, II, 340-341; İbn Qalânîsi, s. 48; H.A. Nomiku, Haçlı Seferleri, (Çev. Kriton Dinçmen), İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 35-36; Birsal, s. 390.

34 Muammer Gül, "Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, XI, 2, Elazığ 2001, s. 45.

Kaynaklar

- Abu'l-Farac, Ebu'l Farac Tarihi, C. I, TTK, Ankara 1987.
- Ahmat Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya, C.II, (Haz.: Mahir İz), KTBY, Ankara 1985.
- Altan, Sabahat, Roma Tarihinin Ana Hatları, İstanbul Ün.Edb. Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.
- Avi – Yonah, M. “*The Economics of Byzantine Palestine*”, Bizans Tetkikleri Kongresi Tertip Komitesi: İstanbul 1953.
- Azimî, (1988) Azimi Tarihi Selçuklular ile ilgili Blümler (Yay. Ali Sevim), TTK, Ankara 1988.
- Belâzurî, Fütûhu'l-Buldân, (lev. Mustafa Fayda), KTBY, Ankara 1987.
- Birsel, Deniz, “*Haçlıların Türkler ile İlk Karşılaşmaları*”, Tarih ve Toplum, S.18 İstanbul 1985.
- Buhl, F. “*Kudüs*”, İA, C.VI, İstanbul 1988, s. 655-656.
- Demircioğlu, Halil, Roma Tarihi, C. I, TTK, Ankara 1953.
- İmam Ebu Yusuf, Kitabü'l Harac, (Mütercim: Müderriszâde Ataullah Efendi, Sadeleştiren: İsmail Karakaya), Akçay Yayınları, Ankara 1982.
- Fayda, Mustafa, Hz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler, Marmara Ün.Yay., No:548, İstanbul 1989.
- Goitein, Solomon D. “*Al-Kuds*”, El, C. V, E.J. Brill 1978, s. 323-324.
- Gül, Muammer, “*Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. XII, S. 2, Elazığ 2001, s. 45.
- Harman, Ömer F. “*Buhtunnasr*”, TDVİA, C. VI, İstanbul 1992, s. 380-381.
- Hamidullah, M., İslâmda Devlet İdaresi, (Çev.:C.Kuşçu), A. Sait Matbaası, İstanbul 1963.
- Hartman, R., “*Şam*”, İA, C. XI, İstanbul 1979, s. 298-310.
- Hasan, İbrahim H., Tarihu'l İslâm, C. I, Kahire 1953.
- Hıfzı, Tarih u Fezail-i Kuds-i Şerif, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nr: 86419, Matbaa-i Amire, 1265.

- Hitti, Philip K., Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi, C. 1, (Çev: Salih Tuğ), Boğaziçi Yay., İstanbul 1980.
- Işıltan, F., “*Seyf b. Ömer*”, İA, C. 10, İstanbul 1988, s. 532.
- İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Târih, C. II, (Çev.: Heyet), Bahar Yayınları, İstanbul 1985.
- Ibn Qalanisi, The Damascus Chronicle of Crusades (Haz. M.A.R. Gibb) London 1932.
- İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, C.7, (Çev.: Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.
- İnan, A. Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti, TTK, Ankara 1956.
- Kitab-ı Mukaddes, II. Krallar, Yeremya .
- Kur'an-ı Kerim, Medine-i Münevvere, 1407-1987.
- Lewis, Bernard, Tarihte Araplar, (Çev. Hakkı D. Yıldız), Anka Yayınları, İstanbul 2000.
- Margoliouth, D.S., Caira Jerusalem Damascus, London 1969.
- Nomiku, H.A., Haçlı Seferleri, (Çev.. Kriton Dinçmen), İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- Özer, Yusuf Z., Mısır Tarihi, TTK, Ankara 1987.
- Sourdel, J., “*Filastin*”, El, C. II., E.J.Brill 1978, s. 910-911.
- Strange, Guy L, Palestina Under The Moslems, Beirut 1965.
- Taberi, Ebu Cafer M., Milletler ve Hükümdarlar Tarihi,C. I/1 (Çev. Z. Kadiri Ugan- Ahmet Temir), Maarif Matbaası, Ankara 1954.
- Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekaynamesi, TTK Basımevi, Ankara 1987.
- Yakûbî, Kitâb el-Buldân, (Haz. M.J. de Goeje), E.J. Brill 1967.
- Zahirî, Halil, Kitab u Keşfu'l-Memâlik ve Beyâni'l Tarîk ve'l Mesâlik, Medinetü Baris el-Mahruse. el-Mahruse 1894.
- Zeydan, Corci, İslam Medeniyeti Tarihi, C. IV, (Çev.: Zeki Megamiz-Naşir: Mümin Çevik), Doğan Güneş Yayınları, İstanbul 1971.

ÖZET

Müslümanların Kudüs'ü Fethi

Peygamberler şehri olan Kudüs, Yahudiler ve Hıristiyanlar için olduğu kadar, Müslümanlar için de kutsal bir şehirdir. Kur'an'da Mescid-i Aksa olarak zikredilen şehir Müslümanların ilk kiblesi idi ve hadis geleneği içerisinde önemli bir yer almıştı. Ecnadeyn ve Yermük savaşlarından sonra kuşatma altına alınan şehir, diğer Filistin ve Suriye şehirleri gibi ahidname ile teslim olmuştur. Halife Ömer bizzat Kudüs'e gelerek şehri teslim almıştır. ahidname, Hıristiyan ve Yahudilerin can, mal, namus, kilise ve ibadet hürriyetlerini teminat altına alıyordu. Kudüs kutsal bir şehir olmanın üstünlüğünü üzerinde yaşayanlara pahalya ödetmiş bir şehirdir. Yahudi ve Haçlı hakimiyetleri ile Memluk-Osmanlı sürecindeki İslam hakimiyeti bunu göstermektedir. Bugün de Kudüs'ün statüsü konusunda uluslararası platformlarda Osmanlı modelinin konuşulması dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Kur'an, Ömer, İslam.

ABSTRACT

The Conquest of Jerusalem of the Muslims

Jerusalem, as a city of prophets, is a holy place for müslim people as much as it is for jewish and christians. Jerusalem which is known as Mascid-i Aksa was the first kibla for müslims and it was also an important place in the hadith tradition.

Like other Syria and Palestina cities, after the wars of Acnadayn and Yermuk, Jerusalem was captured and then surrendered with a pact. Due to holiness it was specially taken over by Caliph Omar himself. The pact quarented to protect the life, property, integrity, chure and all the places open to worship.

Beclus of its holy privilege, Jerusalem has costed many life to the people who live in. This is obvious from the comparison of sovereignties of jewish and crusaders with the islamic sovereignty taken place under the Mamluk-Ottoman rule in the area. Even today, in some international meetings a discussion about the possibility of application of the Ottoman model to the Jerusalem status is noticeable.

Key Words: *Jerusalem, Koran, Omar, Islam.*